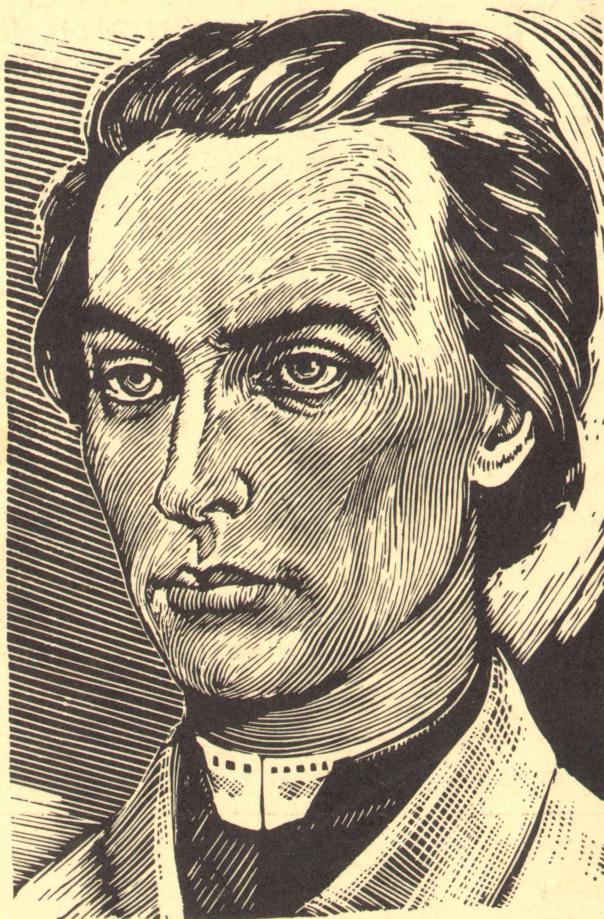

ШАШКЕВИЧЯНА SHASHKEVYCHIANA

Маркіян Семенович Шашкевич.

Ч. 15-16. Р. IX.

ВІННІПЕГ

ЛИСТОПАД, 1971

Шашкевичіяна

Shashkevychiana

Periodical of
Markian Shashkevych Centre

Periodique du
Centre Markian Shashkevych

Видає Інститут - Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі,
афіліований з Українським Католицьким Університетом в Римі

Збірник присвячений життю, творчості й культові Маркіяна Шашкевича.

Появляється в листопаді й червні, місяцях народження і смерти
Пробудителя.

Відповідальний редактор: М. Г. МАРУНЧАК.

З МІСТ

Маркіян Шашкевич: Підлисе	321
М. Г. Марунчак: У 160-річчя Маркіяна Шашкевича — Пробудителя українського народу	322
М. Й. Шалата: Сонети Маркіяна Шашкевича	323
Проф. д-р Василь Лев: Фолклорний матеріал у “Русалці Дністровій”	326
Д-р Кость Кисілевський: Говорові юсоловості Шашкевичової мови	337
П. Арсенич: Однодумець “Руської Трійці”	346
А. Курдидик: Бібліографія Маркіяна Шашкевича	348
Рецензії	
Зложили жертви на “Шашкевичіяни”	
З надісланих листів	
На обкладинці портрет роботи В. Чебаніка, 1966.	

Передплата: Доляра і пів на рік, одне число — один долляр.

Відповідальні за адміністрацію: **МИРОСЛАВ СПІВАК**
СТЕПАН РОГАТИНСЬКИЙ

Адреса редакції й адміністрації: **MARKIAN SHASHKEVYCH CENTRE**
49 Euclid Avenue, Winnipeg 4, Man.
Canada.

Друкарня Видавництва “Голос Спасителя”, 165 Catherine St., Йорктон.

ПІДЛІСЄ

Шуми віtre, шуми буйний
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На підліські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зеленій соснині;
Журбу збудеш, потішиш ся
У лихтій годині.

Там ти скаже дуб старенький
І оден і другий,
Як там живем ще маленький
Без журби, без туги.

Там ти скаже та соснина
І всяка деревина,
Як там грало серце моє,
Світала година.

Там то любо, там солодко,
Весело і мило,
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило!

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студененький,
А дуб воду тягне,
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

Підлісецька горо біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно
Що трохи не плачу.

Веселая сторононько!
До серця припала,
Душа тебе як милого
Мила забажала.

Маркіян Шашкевич

У 160-РІЧЧЯ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА — ПРОБУДИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Дня 6-го листопада ц.р. проминає 160 років від дня народження Маркіяна Шашкевича, Пробудителя Українського Народу на західно-українських землях. Цьому великому Синові нашого народу та його друзям судилося піднести з порохів забуття дорогоцінний жемчуг рідної мови, який став одночасно чарівним ключем до народних скарбів української культури. Маркіян Шашкевич став голосителем та організатором українського національного відродження, яке обіймало віесь український народ в сучасності, минувшині та майбутності. Звідси уважаємо Маркіяна Шашкевича як того, що проголосив культурну революцію українському народу та в якій індув визов занепадницьким настроям, які глотали живий український організм.

Виростав і готовувався до вступу молодий Маркіян, коли в історії народів під впливом французької революції наполегливо дискутували ідею батьківщини та нації, права людини, зервінання станів, визволення селянства з кріпацтва, декларованою кличі свободи, рівності і братерства. Ці поступові ідейні рушії стали динамічним стимулом в Маркіяновій творчості. Вони вкоротці двигнули цілий український народ на шлях державного будівництва, найперше в часі Великої Весни Народів 1848 р. а опісля в часі першої світової війни 1918 р.

Відмічуючи 160-річчя Маркіяна Шашкевича, українській спільноті в поселеннях та на Рідних Землях приходиться застановитись, чи ми і надалі йдемо вигічними шляхами Великого Маркіяна, чи може необачно збились з вибраних шляхів. Русифікація на Рідних Землях і асиміляція в країнах поселення — це аллярмуючі перестороги, що ми ступінево сходимо на манівці і готові опинитися на безпутті.

Тому 160-річчя Маркіяна Шашкевича від дня народження хай стане для українців в цілому світі перегляненням наших культурних позицій, бажань та стремлінь. У величі постаті Маркіяна віднайдімо живу силу йти надалі його слідами в служенні своєму народові.

М. Г. Марунчак

М. І. Шалата

СОНЕТИ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА *)

Найранішим датованим віршем галицького будителя є сонет “До***”, позначений 1833 роком. Наскільки відомо, М. Шашкевич першим в історії української літератури почав писати сонети. Перед ним хоча й зверталися до цього складного жанру, проте оригінальними не були. Так, Л. Боровиковський у 1829 р. переклав Міцкевичеві “Акерманські степи” (з “Кримських сонетів”), через рік з’явився сонет О. Шпигоцького — переробка вірша античної грецької поетеси Сафо.

В даному разі, отже, йдеться про загальнолітературне українське новаторство М. Шашкевича, яке, безумовно, виросло на слов’янському ґрунті. Сонетам Я. Коллара та А. Міцкевича відводиться стимулююча роль, і все ж безпосереднім взірцем могли стати мало-відомі сьогодні твори. Наприклад, з початком 30-х років XIX ст. львівські “Rozmaitości” часто заповнювалися сонетами А. Кретовича.

Цікаво, що над поезією “До***” (творилася вона не за одним заходом, оскільки рядки нотовані то олівцем, то чорнилом) Шашкевич зробив ломітки українською (дівчі) і польською (тричі) мовами: “сонети” — “sonety”¹⁾.

Для двадцятидволітнього юнака, та ще в тодішніх обставинах, винятково прогресивним було бажання поставити людський розум над усе. Не якимись “небесними” силами, а “гадкою крепкою тъми світа розмести” хоче поет. В сонеті панує думка про неосяжність людського пізнання, про майбутнє творчество світлої істини. Шашкевич уміє відрізняти облудну “мудрість” від науковості, а тому підносить

...Ум сильний, високий,
Ум, що го вічна доброта повила,
Ум, що го красна природа зростила,
Ум, яких мало, хотя й світ широкий.

*) Сонети Маркіяна Шашкевича — це частина з великої праці автора, яка з'явилася друком в Києві 1969 р. у видавництві “Наукова Думка” п.н. Маркіян Шашкевич — життя, творчість і громадсько-культурна діяльність, стор. 256. До цієї статті використовуємо сторінки 160-163. Заголовок статті заподаний нами. Редакція.

¹⁾ Львівська Бібліотека, архів М. Шашкевича, п. I, од. зб. 33.

Другий сонет Маркіяна Шашкевича — “Сумраќ вечерній” — створений десь до 1836 р. Романтична самітність поета відлунює в поезії смутком, зате не безнадією. Образ “смутку” явно алегоричний, неодноразово витробуваний різними письменниками при змалюванні реакції. “Сонце ясне померкло, світ пітьма насіла”, — журитьсья Шашкевич і підсилює картину згадкою про зловіщий “галок гамор”. Між іншими, у вірші “Згадки” теж вказується на каркання галичі понад Дністром. Тут маємо справу з повторенням романтичного мотиву. І в “Згадці”, і в “Сумраку вечерньому” автор тужить за втраченим минулим, протиставлячи його пожмуromу сучасному. Мабуть, перед написанням обох творів Шашкевич ознайомився зі статтею “О роезуї Rusi”, видрукованою в “Рόлпосу” — газеті польських емігрантів у Парижі. Ось як говориться там про українські народні думи: “Сумні та понурі, коли оспівують сучасний стан мешканців, що колись були вільними, а сьогодні стогнути у тяжкій неволі, вони наче надгробним каменем давлять груди, налиті зітханням смутку, і видавлюють на очі слози зворушення і гіркого жалю. Та коли звернуться до минувшини і загримлять давньою словою, ім'ям козаків, яке широко розвіялось по світі, побратимством з Польщею, степовими гулянками, заморськими походами і здобутими перемогами, то який же вогонь тоді палає в душі, ясним захопленням горять очі, ... рука, наче натхнена, тремтить і шукає шаблі, ноги раді б стискати боки коня і мчаться на поля боїв”²).

Статтею “О роезуї Rusi” вчитувалися в Галичині. Переписав її і Михайло Козловський, який до кінця 1835 року був церковним адміністратором у поетовому селі Підлісці³). Однак ні в “Згадці”, ні в “Сумраку вечерньому” Шашкевич не піднісся до такого рівня, аби закликати “на поля боїв”.

У “Критичних лісъмах о галицькій інтелігенції” І. Франко вдало порівняв супільній лад часів “трійці” з нелюдом-вітчимом, котрому підпорядкована “мертвяча доля народу”. Шашкевич як народний співець глибоко проймається загальними стражданнями, і в його поезії інтимне перепліталося з громадським. Руки були скуті, лише думка пручалася в реакційному мороці, про що візнається сам поет:

Там, нещасен, думаю, тяжка мов могила⁴)

2) Цит. за кн.: В. Щурат, Вибрані праці з історії літератури, стор. 115.

3) Див. там же, стор. 118.

4) У “Писаннях Маркіяна Шашкевича” М. Возняк не зберіг цієї інверсії. Звідси й походить відмінність у сучасних виданнях: “Там, нещасен, думаю тяжко, мов могила”.

Серед степу опівніч сумненько думає.
Згадка в душі печальній тужно згомотіла.
Бо сплинули радощі, як Дністер спливає.

“Тут, — підмічає І. Франко, — більше тонів, ніж слів, а в кожнім тоні дрижить глибока, затаєна біль, котрої причини уста не висказують, але серце чує”⁵). Авторові сумного сонета вдається настроїти на мінорний лад природу, причому мінор цей — грізного темbru:

Нависло ясне небо чорними хмарами,
Тяжкими густі бори склонились тугами,
Зойкнули дуброви, і ліси застогнали.

Звісно, не примирився М. Шашкевич з обставинами, кажучи, що “студена тая доля як серденьку припала”. В цьому вислові треба, за прикладом Франка, вбачати велику іронію.

Поезія “Сумрак вечерній” побачила світ 1837 р. в “Русалці Дністровій”. Для української літератури це був перший оригінальний друкований сонет. Взагалі, якщо не враховувати примітивного сонета Н. Мартовицького “До коня”, вміщеного в альманаху “Ластівка”, то Галичині належить провідне місце щодо публікації творів названого жанру. Адже перша частина “Вінка русинам на обжинки” (1846) принесла читачам Шашкевичеву поезію “До***”, а до другої частини (1847), крім сонета “Побрратимови в день імені его” М. Устияновича,увійшли вже цілі цикли Івана Головацького — “Торжество” (12 сонетів) і “Семая на чужині весна” (10 сонетів). Так, чи інакше, але повідомлення Є. Кирилюка, нібито сонети в українській літературі вперше з’являються друком у поезії М. Старицького⁶), є неточним.

5) Іван Франко, Твори в двадцяти томах, т. 16, стор. 40.

6) Див.: Євген Кирилюк, Вічний революціонер. Життя й творчість Івана Франка, “Дніпро”, К., 1966, стор. 159-160.

Пересліть до архіву і бібліотеки Заповідника все, що стосується Пробудителя, його роду, творчості та його прослави, різні видання в українській та інших мовах, часописи, часописні витинки, світлини свят, летючки, відзнаки, поштові марки, жетони, пропам'ятні коверти, програми тощо.

Проф. д-р Василь Лев

ФОЛКЛЬОРНИЙ МАТЕРІЯЛ У “РУСАЛЦІ ДНІСТРОВІЙ” *)

Невеликий збірник — альманах, що на його складаються народні пісні, оригінальні поезії членів Руської Трійці, іхні статті на історичні, історично-побутові й культурні теми, вийшов друком у Будим в грудні 1836 р., з датою 1837 р. Він став першим українським, справді народним літературним збірником тих українців, що в той час жили під Австро-угорською імперією і двигалися до культурного відродження під впливом літературного відродження придніпрянських українців і культурного відродження західних і південних слов'ян. “Русалка Дністровая” має своїх предтеч не тільки в творчості придніпрянських письменників І. Котляревського, Є. Гребінки, Гр. Квітки-Основ'яненка і П. Артемовського-Гула-ка, що стали на базі народної мови і національної тематики, але також і в збірниках народних пісень М. Максимовича і Чужинців, збирачів українського фолклорного матеріялу. З огляду на свій зміст “Русалка Дністрова” об'єднує одночасно і оригінальну літературну продукцію Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича з фолклором, зібраним ними в різних околицях Галичини й Закарпаття і теоретичними статтями на фолклорні, літературні й історичні теми.

Коли взяти до уваги стан літературної продукції галицьких українців у першій половині ХІХ ст., то “Русалка Дністрова” була справжнім революційним твором, що програв “мраки тьмаві” з поля нашого кволого, щойно в зародках культурного життя — в обставинах, серед яких появився цей збірник. Упорядники й автори “Русалки Дністрової”, усвідомивши собі важу і значення народної мови в народній літературі, йшли по слідовно до наміченої мети, щоб двигнути західних українців і відродити серед них літературне життя. Справжнім мотором у цьому відродженні став Маркіян Шашкевич.

Особисте нещастя Шашкевича — усунення його з Духовної Семінарії у Львові як студента т. зв. філософії — спричинило його досліди-студії над відродженням слов'янських народів, а також звернуло увагу на зацікавлення деяких поляків і росіян українсь-

*) Доповідь прочитана на Науковій Конференції “Осередку Праці НТШ” дня 4 травня 1958.

кою народною піснею саме в той час, коли в Європі стали інтенсивно розвиватися етнографічні праці і збирання фольклорних матеріалів. Шашкевич читав і збирає у бібліотеці Оссолінських у Львові відомості про літературне відродження чехів, поляків і сербів та спостерігав зацікавлення поляків українською народною піснею. Перший із цих поляків був Адам Чарноцький, звісний під прибраним ім'ям Zorian Dołęga-Chodakowski, що під кінець XVIII і на початку XIX. ст. перемандрував не тільки польські етнографічні землі, але також і майже цілу Україну. У своїй праці п.з. “O Słowianszczyźnie przed chrześcijaństwem” (1818) та періодичному журналі “Ćwiczenia naukowe”, (Крем'янець 1818, т. II.) згадує він про те, що в українських місцевостях збереглося більше старих пісень, ніж у польських, тому що в українців є більше любові до народної словесності. В його збірнику народних пісень були крім польських також українські з Галичини, Волині, Полтавщини; між ними були обрядові-весільні і заклинальні.

В 1819 р. польський етнограф, що скрився під псевдонімом Лях Ширма, видрукував в одному польському журналі дві українські думи з польським перекладом.

В 1821 р. професор львівського університету Hüttner видрукував німецькою мовою в альманасі-календарі п.з. “Pielgrzym Iwowski” статтю п.з. “Volkslieder” про значення народних пісень для характеристики душі й почувань простолюдія і народу взагалі, про поставання їх та особливо про вартість історичних пісень. Для прикладу й заюхти до збирання народних пісень видрукувано в цьому збірнику крім польських пісень дві українські: “Ой, не ходи, Грицю”, та “Козак коня напував” і додано до них гарний німецький переклад.

В 1823 р. в тому ж альманасі “Pielgrzym Iwowski” друкує Денис Зубрицький статтю про народні пісні. Цю статтю, в якій Зубрицький дірікає українцям брак зацікавлення народними піснями, переведено в російському журналі “Вѣстник Европы” ч. II за 1827 рік та поміщено в ній пісню “Ой, не ходи, Грицю”.

Польський поміщик Вацлав Залєський, що народився в галицько-українському селі і з малку жив серед українських селян та полюбив українські народні пісні, якими вколисували його до сну в часі його дитинства, став також збирати народні пісні та просив своїх знайомих і приятелів допомогти йому в цьому ділі. Зібралиши таким способом достатню кількість пісень, між іншим також від Я. Головацького, опрацював і видав їх під псевдонімом “Wacław z Oleska”. Цей збірник, на думку О. Огоновського, мав таке

саме значення для українців у Галичині, що збірник М. Максимовича на Придніпрянщині. В передмові до цього збірника Вацлав з Олеська звертає спеціальну увагу на Зоряна Доленгу-Ходаковського, як методика збирання народних пісень. За твердженням Я. Головацького Залеський “перший і єдиний із поляків оцінив народні пісні руських галичан і щодо поетичної вартості признав їх вищими від пісень польського народу”. Зі збірки Вацлава з Олеська М. Максимович передрукував у своєму збірнику з 1834 р. дві галицькі пісні “Чорна рілля ізорана”, та “А що у тій Чорногорі за вороні коні”.

Крім названих збірників вивчав теж Шашкевич твори польського поета-віршописа Тимка Падурри, що, як уроженець східної України, захоплювався її минулим та її усною словесністю і став писати вірші українською мовою (але польськими літерами) на лад української народної поезії; через те в свій час був він популярним поетом серед українського суспільства, головно в Галичині в священичих і міщанських домах. Про нього згадує І. Вагилевич: “Тимко Падурра знаменитий поет. Поезії єго вийшли під написом “Українки” (Варшава 1834). Суть то очаровательні воєтами напіння із старого биту України, з гомоном всіх чутій молодецтва і дівоцтва; досить буде набилити: “Вісляр і Гандзя” з Самари”.

Працюючи в бібліотеці Оссолінських у Львові, Шашкевич попав уперше на збірник народних пісень Івана Прача, в якому було 16 дуже цінних українських народних пісень, як “Іхав козак за Дунай”, “В славнім Переяславі”, “Ой, кряче, кряче та чорненський ворон” та ін. Ці пісні зробили сильне враження на Шашкевича і його приятелів. Та куди більше враження зробила на них передмова до першого видання збірника Максимовича, в якій він говорить, що вже починає здійснюватися бажання, щоб постала чисто українська поезія.

Такі слова заохотили молодих ентузіастів і до збирання народних пісень і до творення власних, щоб збагатити українську літературу. Живим прикладом захоплення народною піснею був для них згадуваний Зорян Доленга-Ходаковський, а його праця про передхристиянську слов'янщину заохотила їх скласти власну програму етнографічних праць по селах і містах. Вони не могли виконати такої широкої програми, що межувала з історією та археологією і переходила їхні сили. Але члени Руської Трійці зорганізували гурт прихильників у тій ділянці не тільки з-посеред богословів (Микола Устиянович, Рудольф Мох, Михайло Козакевич, Антін Могильницький), але також і світських (Григорій Ількевич,

Микола Верещинський, Михайло Білинський, Михайло Мінчакевич т. ін.). Вони зблизилися теж до Вацлава з Олеська та Ігната (Жеготи) Павлі, що пізніше в своїх збірниках покористувалися словесними записами наших фольклористів.

Члени Руської Трійці перемандрували різні околиці і частини Галичини і позаписували там народні пісні. Шашкевич перемандрував Золочівщину і Бережанщину, Яків Головацький, що залишив пісні від товаришів ще в гімназії, перемандрував опісля майже цілу Галичину й Закарпаття, Іван Вагилевич — Стрийщину, Станиславівщину, Чортківщину і Золочівщину, Григорій Ількевич — Коломийщину і Городенщину, Іван Білинський — Бережанщину, Маркіл Кульчицький — Стрийщину, Кирило Блонський — Станиславівщину.

В збірнику “Русалка Дністрова” помістили її упорядники й редактори далеко не всі пісні, ними візначені. Деякі з цих пісень, візначені Я. Головацьким, використав для свого збірника Вацлав з Олеська, а всі інші пісні, візначені гуртком Руської Трійці, і ті, що ввійшли в “Русалку Дністрову”, видав пізніше Я. Головацький у своїй чотиритомовій збірці галицьких народних пісень.

Як видно з укладу і змісту “Русалки Дністрової”, упорядники й видавці її вважали фольклорний матеріал за найважніший. В іхньому пляні народні пісні стали основою альманаха. Оригінальні твори членів Руської Трійці та іхні статті на літературні, фольклорні й історично-культурні теми стоять на другому місці.

Розділ п.з. “Пісні народні” найбільший кількісно. Попереджений він вступною статтею І. Вагилевича п.н “Передговор к народним руским пісням” (стор IX-XX)*, містить оригінальні українські народні пісні на дальших сторінках: 1-58. окремо поміщені переклади сербських і чеських народних пісень (стор. 103-112). На стор. 115-120 видрукувано три історичні пісні, взяті з старого рукопису, із вступним поясненням М. Шашкевичем п.з. “Старина”.

У цьому “Передговорі” Далибора *) Вагилевича, що є частиною його ширшої розправи, подано інформації про старовинність українських народних пісень — їхнє поставання ще в передхристиянських часах: “Гори як велити, ріки як сяни, Славетянщина вколо Білум-богом стерегли сідій передвік, злучали русинів і серед нападів ворожих були засіком народа, нечім (тому то — В. Л.) їх так часто в піснях поминают і величають. Свята Руслана була селом (— місцем поселення— В.Л.) райських птиць і диків; ясні небеса оді-

*) Залишаю в цитатах оригінальну мову авторів, тільки змінюю правопис.

*) Далибор це приbrane ім'я Івана Вагилевича, так як Руслан — Маркіяна Шашкевича, а Ярослав — Якова Головацького.

вали ю чистою опанчею, мір (світ—В.Л.) віддихав любовію — руський народ був великим і величавим, порозумів, обняв природу, чтив і до серця ю пригортав, і був мир і гаразд і любов взаємна. Сюди належат небиличні і обрядові пісні (побутові й обрядові— В.Л.)". Далі Вагилевич переглядає тематику українських народних пісень. На перше місце ставить історичні: "зелізні полки юсарами орали море руськоє — нечім в обрядових піснях так много згадок о князях, княгинях, о боярах, о єдамашках, о ковальчиках, що золото юсують і ю інших ремісничках, которых у великій чести мали". Татарські напади, палення українських юсель, руйнування української культури, героїчна оборона й відсіч нашого народу, це — по словам І. Вагилевича — тема наших давніх історичних, лицарських пісень. В них підкреслено воєнного духа й завзяття наших предків. Ще сильніше виявилися ці атрибути в думах із козацьких часів.

До того роду пісень історичних треба зачислити дві історичні пісні подані М. Шашкевичем із рукопису.

Інший характер мають думки. Вагилевич називає їх "пісні жіноцькі". Це на його думку ліричні поезії: "Думки (пісні жіноцькі) проявляють буйною гарностю, із захегненими чувствами, пов'язаними з журбою і тугою. Дівочі чувства стеляться в них крещацім барвінком, круглая рутка узеленяла терновії вінці страсти, дивна боротьба з невідмінним присудом проколюється в них. — Обмана козаків, лихая падь" (—нешастя В.Л.), що милого забрала, злідні, що го побили, або смерть, що го загорнула, розсерджує дівицю, що ся цілою душою влюбила, обгортає розпукою, серце зайшлоє крівленю ние, сама розбивається о камінь, під землю западає, під воду йде. Обманена — ли зрадливим козаком (ледінем, молодцем) заметує го жаркими клятвами, або, не вдаючись в тугу і розпуку, надіється приклікати го назад, скоче в городець, копає зіття, що під білим каменем росте, чарує молодця, котрий наглум прилітає, і стається добродушкою посмішкою митої, що ся его наворотом радує".

До ліричних пісень (т.зв. жіноцьких) зачисляє І. Вагилевич пісні обрядові. "Всих не той юмуток і горостъ, що в думках. Півці ними забувають зелізне життя і проливаються повними чувствами. Там видиться інший світ; на чудних крилах летить гадка в передвіж, любая свободна нетямка отогртає душу, в них являється русин істинним славляном, не любуючим собі в борбі, лише в тишенськім домашнім гаразді. На всякоє веремінє гоуда суть обряди, суть пісні: воіскреслая весна, настаюче літо, обжинки, конець всім роботам і інші".

Вагилевич відмічує, що переважно співають цих пісень у супроводі танків — хороводів, які своїм музичним тактом і тоною різняться від інших пісень (коршемних). Ці обрядові пісні, на його думку, походять з передхристиянських часів і відтворюють релігійний світогляд наших поганських предків. Це коляди (звані також громадськими піснями), щедрівки, гагітки (гаївки, веснівки), русалки (тройцькі пісні), купальні, ладкання. “У ладканьох проколюється також туга, лиш не такого зарубу (характеру—В.Л.), як в думках, жаль за родиною, за зільничком, за вінцем дівочим, лякаючися лихого свекра, тулить надія щастя, маючого настати за любимим. Із сего огляду передом ідуть сиротинські пісні”.

Оригінальні народні пісні укладено в “Русалці Дністровій” за їх змістом та описом, поданим у передньому слові І. Вагилевича. Перша частина то “думи і думки” (стор. 1-35), друга — “обрядові пісні” (36-58). При тому при деяких піснях подано місце походження. На початку перед думами ставлять упорядники мотто, взяте з поезії польського поета т. зв. “української школи” в польській літературі, Йосипа Богдана Залеського:

Co się stało!
Gdzie to naszych dum połowa?
Zaporożskich dziś tak mało!
A miłosna ta lubowa:
O trzech zorzach, trzech krynicach,
Siedmiu wodzach, stu dziewczicach,
Rzekł byś, że te dumy z laty
Przenuciwszy błogie chwile,
Przenuciwszy smutne straty,
Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile!

Це мотто відразу впроваджує читача в сумовитий настрій і збуджує жаль за давніми козацькими часами, за піснями, що звеличували козаччину, а тепер пішли в забуття. Тому, зібралиши серед народу багато пісень, наші упорядники — члени Руської Трійці — запізнають нас із змістом цих історичних пісень.

Пісень чисто історичного змісту в “Русалці Дністровій” 9. Сюди належать дві історичні пісні взяті з старого рукопису в розділі, поданому Шашкевичем п.з. “Старина” (стор. 115-120). В історичних піснях знаходимо розповіді про геройчні бої в минулому і про минулий побут. А саме: брат Роман продав туркам свою сестру і спричинив її самоубіство (тут відгук прадавніх звичаїв — продавання дівчини) (пісня 1). Дівчина, що попала в неволю і стала дружиною турецького вельможі, несвідомо вневажає рідину матір,

що теж по роках дісталася до турецької неволі (2). Козак — очайдух Коновченко гине в поході в наслідок прокляття матері (4), ледачий козак Нетяга (5), Козак — лицар Морозенко (6), недоля дівчат — полонянок у татарському ясирі (11 — “Коли турки воювали, білу челядь забирали”), журба й туга гетьмана з приводу смерти його брата (15).

В інших піснях цієї групи стоїть на першому місці пісня про Довбуша і його смерть від зрадливої кулі Дзвінчного чоловіка (3), про злу свекруху і про недобру матір, що позбавляють життя своїх невісток (7, 10), про зрадливу жінку (12), двобій за дівчину (9), причарування хлопця дівчиною (14), нещасливе подружжя (8, 13), про ширу любов доночки до матері (16), про силуване подружжя і смерть присилуваних (17), про смерть удовиного сина і невірну суджену (18), та про вірне кохання козака й дівчини (19).

В цій групі пісень є теж коротка пісня про діброву, що тричі в рік змінює свій одяг:

Ой, дуброво, дубровонько!
Ти доброго пана маєш,
Що ся в однім році
Трома барви приодіваєш,
Одна барва зелененька,
Всему світу милененька,
Друга барва жовтененька,
Всему світу сумнененька.
Третя барва біленька,
Всему світу студенененька.

Це той сам мотив, у пізній творчості Шевченка:

“Ой, діброво, темний гаю,
Тебе одягає тричі на рік...
Багатого собі батька маєш!”

Остання пісня в групі 1. (Думи і думки), не нумерована, (21-ша) то “лелільна пісня” (колискова): “Ой ходить сон Коло вікон, А Дрімота Коло плота;...”

Притримуючися панівної в першій половині XIX ст. описової методи етнографічних досліджень, члени Руської Трійці не подали в “Русалці Дністровській” місця запису історично-побутових пісень. Тільки при 10-ій пісні про воїна Кременюшку (стор. 25) подано нотку про подібний мотив у першому збірнику народних пісень М. Максимовича (1827) у пісні п.з. “Злая матір”.

Натомість у відділі обрядових пісень зазначено місце їх походження чи радше записання, а саме: А. Колядки. — Від Калуша

зібрав Д. Вагилевич. Є тут 7 старовинних колядок, що походженням сягають дохристиянських і християнських часів і татарських нападів. Тут знаходимо поганські мотиви культу сил природи, заражені християнським елементом, легендарний мотив про будування парубком церкви з допомогою коня (4), про лицарські походи в чужій землі і героїзм воїнів — провідників (5), про оборону й визволення молодцем Підгір'я від татар і турків та впорядкування ним околиці Підгір'я (2), про домашні достатки — багатства, про залишання і сватання дівчини (1, 7). В обох останніх колядках загадка про Дунай (вітри пірвали сплетений дівчиною вінок і кинули його на Дунай, де зловили його три молодці — рибалки) і про прилітання райських пташок до саду, що його стереже дівчина, вказує на старовинність мотиву.

Гагілки, зібрани в околиці Золочева (тільки 3). В них знаходимо стародавні мотиви про сватання дівчини ("Воротар". 1—Княжі часи), про невдаче залишання до дівчини молодця Данчика-Біло-данчика (2), про перехвалки — залишання дівчат і хлопців (3).

Ладкання (21 весільна пісня), зібрані в околиці Перемишля (пісні 1, 2, 3), Стрия (4, 5, 6, 7, 8, 9), Бережан (10, 11, 12, 13), Коломиї (14, 15, 16, 17, 18), Золочева (19, 20, 21), подають картини весільної драматичної дії, що починається вінкоплетинами. Брат розплітає косу своїй сестрі — княгині, яка назбирала в городі барвінку на вінок; мати жалує за своєю дитиною, що залишає її дім (1). Подібно і в 8-ій пісні згадується про збирання барвінку та жаль матері за відданою з її дому доноєю. В кількох піснях оспівується дівочу красу при вінкоплетинах (2, 11, 13, 20). Тут звичайно дівоча краса прирівнюється до калини, а хрещатий барвінок символізує щастя молодих. Зокрема згадується дівчину сироту, що про її долю просять Бога у небі її батька (3) і мати (5). Далі описаний "воєнний похід" молодого з боярами (4), відгадування та віщування майбутньої важкої долі молодої в домі свекрів. Молода — княгиня немов лякається нового співожиття в рідного свого чоловіка, бо буцім то її рідна мати не навчила її всіх хатніх і хазяйських робіт (6, 7, 17). Опісля описується садження молодої на посаг (10), печення коровою з добірної пшеничної муки (9), вбрання його деревцем (15), виїзд до молодої в неділю (12), нарядження молодої вінцем (16), наряджування молодої переміткою (18), весільний похід і від'їзд з преданами (21).

В надрукованих у "Русалці Дністровій" піснях знаходимо не тільки тематику, зв'язану з західноукраїнською територією, але й мотиви, знані на цілій території України. Цей факт підтверджує

погляд членів Руської Трійці на вагу й значення народної пісні як виразниці соборності українського народу, дарма що розділеного між окупантів. Підтверджує це теж і форма народних пісень, спільна щільй українській території.

Крім оригінальних українських народних пісень видруковано в “Русалці Дністровий” сербські і чеські народні пісні, а саме: з сербських 6 у перекладі М. Шашкевича і дві в перекладі Я. Головацького та 4 чеські з “Короледворського рукопису” в перекладі М. Шашкевича. Це переважно любовні пісні, в яких відбита одна з прикметних рис двох слов'янських народів — романтика — любов. Тільки різний їх національний колорит. Любовний мотив — любов дівчини, представлена в формі запітів, виявляється в тому, що вона ставляє любов милого понад ширину моря, простірність поля, швидкість коня, вартість рідного брата; або дівчина дарує милому рожу на знак гарячої любові, дівчина причаровує милого, то знов дівчина вибирає на чоловіка вбогого молодого хлопця замість багатого, але старого, тощо. Представлена теж вірна любов двоїх молодих навіть після смерті: вони обое держаться за руки навіть у могилі. До любовних мотивів належатимемо також жаль постарілого парубка за змарнованим через безженство життям.

В перекладених чеських піснях знаходимо також любовні мотиви побіч геройчних — лицарських. Тут самотність дівчини символізована зовулею та одноМанітним лісом, а героїзм і відвага молодця — лицаря дубом.

Сербські і чеські народні пісні були для наших перекладачів близькі і змістом і тоном, що відбувається в побуті обох названих народів. Епоха романтизму сприяла доборові пісень, а близькість мовних, стилістичних і ритмічних признак дала нашим перекладачам змогу передати духа двох інших націй своєю рідною поетичною мовою.

Побіч справжнього фольклорного матеріалу в “Русалці Дністровий” є також фольклорні елементи в оригінальних поезіях усіх трьох членів Руської Трійці.

У своїх поезіях з любовною тематикою наслідує Шашкевич народні пісні, колись люблені і співані в наших домах. Ось напр.

Говій вітрε, вітросеньку,
Там, де тужить мила,
Нехай несуть там пісеньку
Твої легкі крила.

Най не плаче, най не тужить,
Вже час ся зближає:

Прийде милий, приголубить
І з нев ся звінчає.

Без сильних поривів, без різких — виразних акцентів, широ й невибагливо виливається з-під поетового пера, немов з уст народного співака, ця пісня любови, завершена надією одруження.

Виплекана на народній поезії, але вже на власну нуту настроєна Шашкевичева “Думка” з прегарною, бадьорою кінцевою строфою:

Най радощі мому серцю,
Най надія грає,
Най ми доля веселенька
Птичкою співає.

Так само, немов сільська дівчина, що пішла в чужу стороночку, описує поет своє рідне Підлисся:

Шуми вітре, шуми буйний,
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На підліські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зелений соснині,
Журбу збудеш, потішишся
У лихій годині.

В поемі “Погоня” застосовує Шашкевич улюблену в народній пісні стилістичну форму запиту:

Чи то сокіл пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи люта джума летить?
Ні!... То козак конем садить!...

Вплив народної творчості слідний і в інших поезіях М. Шашкевича, а навіть і в його оповіданні-казці “Олена” (описи страхіть, прочування, повіря, духи, чари, опришки тощо) та в “Псальмах Русланових”.

Такий сам вплив мала народня творчість і на Я. Головацького та І. Вагилевича. Тут бачимо паралельності картин з природи і людських почувань або дій, напр. Я. Головацький:

Попід гайом зелененъким
Чиста річка тече,
На яворі зелененъким
Соловий щебече.

Або:

Закувала зазуленька
В гаю, в середині,
Аж ся стало страшно, сумно
Молодій дівчині.

Подібно у Вагилевичевій поемі “Мадей”:

На високій Чорногорі
Буйні вітри віягть,
По зеленій полонині
Сірі вовки виують.

— — —
Тисяч коней вороненських
В байраках ирзає
Тисяч гарних ледініків
Коники сідлає.

— — —
Вилетіла зазуленька,
Сіла на тополі,
Закувала жалібненько;
Мадей у неволі.

Багатий фольклорний матеріал у “Русалці Дністровій” та народні елементи в оригінальних поезіях Руської Трійці — це перше дослідження в історії західно-української літератури, опертої на чисто народній мовій і літературній базі та на формі народної пісні. В ній шукали три поети тієї правди, що її висловив Шевченко тільки кілька років після появи “Русалки Дністрової”:

“Наша дума, наша пісня не вмре, не загине”.

бо вона:

“Голосна і правдива як Господя слово”.

Ставляючи свою “Русалку Дністрову” поруч Максимовичевого збірника народних пісень і перших творів східно-українських письменників, члени Руської Трійці мали на думці і в душі ту ідею соборності, що про неї написав М. Шашкевич у вірші “Побратими-ви”. Він говорить, що наша пісня

При Чорнім морі
Себе заквітчає,

Д-р Кость Кисілевський

ГОВОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ШАШКЕВИЧЕВОЇ МОВИ

У багатій літературі до Шашкевичевої творчості зустрічаємо часто повторювану думку, що він так, як усі інші члени “Руської Трійці”, вживав у своїх творах народної української мови. Зокрема писав про це д-р Василь Лев ще в 1953 р. в Записках НТШ, т. 161, в розвідці п.н. “Мова поетів Руської Трійці” (стор. 37-89). Він навів за статтею Якова Головацького дані про наради й вирішення авторів “Русалки Дністрової” щодо її мови. Отже, вони вибрали “діялект, що — на їх думку — лежить по середині українських земель, положених між Києвом і Новим Санчем, а саме покутський між Коломиєю і Чортковом. На їхню думку, він повинен бути зрозумілий українцям усіх земель...” (стор. 38).

Вже там було вказано в Примітках (ч. 3): “... з сьогоднішнього становища діялектологічних дослідів цей погляд неправильний” (сторін. 88). Бо ані історична діялектологія, ані твори авторів “Русалки Дністрової” не дають основи до такого твердження. Тому виринула потреба проаналізувати докладніше їх мову, зокрема говорові особливості Шашкевичевої мови, та приділити її

В степах на просторі
Весело заграє,
В водах — в Дніпрі
Змиесь, прибереся,
Легеньким крильцем
На Дністр занесеся,
Крилоньками сплесне,
Отрясе, злопотить,
Під небо до сонця
Ген — ген полетить,
Під небом край сонця
Сонічком повисне,
І буде лігати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрізь світу казати.

до котрогоєсь із південнно-західних говорів. Власне, ця стаття має завдання дати читачеві деякі відомості з цієї ділянки.

Дослідники діалектів і говорів, що визначають якусь індивідуальність, спирають свої висновки відебільшого на живій мові оточення в дитинстві, а далі в школах у юнацькому та молодечому віці даного автора. В цьому випадку можна говорити тільки дуже обережно про вплив оточення, бо в юній добі Шашкевичевого життя українська мова була в пониженні навіть у домах інтелігенції, де її місце займали польська та німецька мови, а про тодішні школи нема що й говорити. Можемо тільки здогадуватися, що особовість Маркіяна не була байдужа до мови селян в Княжі й Підлиссі Буського району, в Бережанах, що лежали в наддністрянському говоровому пнізді. Можливо, що Маркіян, бувши дитиною љ юнаком, цікавився особливостями наддністрянського, подільського та південнно-волинського говорів. Однаке на це ми не маємо доказів.

Пишучи про життя Маркіяна, Яків Головацький, що був його другом, свідчить: “Первоє виховане і перва наука єго була в дому отцівськім; отець єго (на ім'я Іоан) був съященником руским в тім же селі (Княжі недалеко Золочева). Відданий ще дитиною до німецьких (нормальних) шкіл до обводового міста Золочева, а то скінченіших сих до бережанської гімназії, учівся добре”. Про Головацького свідчить на основі даних видавець “Рускої письменності”, т. III, I, Юліян Романчук, що він “по руски навчився читати дома перед скінченням нормальної (4-клясової народної) школи, а писати аж в гімназії, коли єму клучайно попала в руки німецько-російська граматика, де був взорець скорописи, якої не вмів ані єго отець, аж дяк в селі” (стор. 137). Щойно в часі науки в “гімназії у Львові (Головацький) співав з товаришами і списував собі рускі пісні, та вже тоді дістав, окрім всіляких польських книжок, Енеїду Котляревського і деякі російські книжки. Вступивши в 1831 р. на фільософію, читав беззастанці в бібліотеках університетській і Оссолінських, де познакомився з Шашкевичем, переписував народні пісні і займався пагетографією” (стор. 147). Власне, Головацький описує добу ту з молодості Шашкевича та приятелювання з ним в таких словах: “Сам (Шашкевич) зачав бажати власного образовання, закушав і засмаковав у книжках, дух єго спрагнений усе дальнє та дальнє сягав. За короткий час познакомився добре з словесностями класичними латинською і німецькою, которых в школах може лише прихопти покушав, виезчи з основною польською, пізнати, понять, почутив народність і нарідну словесність. Книго-

хранилища університетське і Оссолинського достарчали немало по-живи для єго все більше лакнучого духа. Допав Добровського сочинення про Словенщину, єго *Institutiones Linguae Slavicae*, Шафарикову історію словенських язиків, діла Ліндого, Раковецького, Вука Стефановича — і нитка по нитці дійшов до самого клубка. Тут єму отворився великий сьвіт, Словенщина з своєю поважністю, величиною стариною, в відмолодженими відживаючими парістками. Все то переймала молоді, повна сил і надії душа... ; все він тужив за чимсь, шукав, чого у школах не учили, чого не знаходив ні в старих, ні в нових словесностях, бо він шукав свою народної, багував за свою рідну. Як лівсонно снувала ся перед умом якась нова, питома, своя народна словесність, але не було відваги без приводу самому пустити ся в незнаному путь! Пригодою лучилась Котляревського Енеїда, малоросійські пісні Максимовича та либонь Павловського граматика; урадкований нашов тоє, за чим так давно глядів, зобачив живий приклад, переконався в можності народної рускої словесності, згадав велику гадку утворити чисто народну словесність южнорусскую, і сесій гадці вірен остав до кінця... Живко взяв ся він до свого діла, зачав зберати пісні народні, випитовувати за звичаї і обряди народні, шукати, питати за стародавними рукописами і другими пам'ятниками старовини, розберав народний яzik, зрівняючи єго з другими словенськими, сам без учителя учив ся свого язика, своєї історії і пр. Не споро іде така наука, особливо коли у час із русчини тілько знаємо, що з рідного дому принесемо, бо в школах нічого не прибуде; але чоловік родолюбець, понявши ту ю велику мисль, полюбивши серцем і душою свою народність, готов на все, посвятити і час дорогий і здоров'я і маєток і все для хісна свого любого народу. Що сам поняв наш Маркіян, о тім бесідовало ся і голосило межі побратимами і соучениками, і не чудно, що, маючи за собою добрий докази тай уміючи до серця примовити, знайшли ся межі молодими побратимами одномисляції і сочувствуєці з ним, мав бо Маркіян дароване когось научити, переконати, духа в другім обuditи, піднести, мав дар відкривати заумерлий талант...”.

Михайло Войняк у своїй статті “З фольклорних занять Маркіяна Шашкевича” (109 т. Записок НТШ, 140-155 стор. Львів, 1912) твердить, що зацікавлення Шашкевича народною творчістю було для нього школою, в якій учився живої мови. Він виписував собі з кількох збірників фольклору українські вірші народні і книжні, створені поетами-дяками та додавав до них уваги й переклади на польську й німецьку мови українських слів, щоб їх краще запам'ятати”.

Михайло Тершаковець підкріслює в розвідці “Шашкевичів переклад Короледворської рукописі” (Записки НТШ, т. 14, Львів, 1905) вироблені мистецькі вислови Шашкевича на основі глибокої та пильної праці в ділянці народної словесності, зокрема його оригінальнє народне словництво. В одній пісні гумористичного характеру є Шашкевичів запис: “Коло Крехова”, що показує джерело Шашкевичевого діялекстного терену.

На основі цих свідчень можемо напевно твердити, що Шашкевич працював над своєю мовою, беручи до неї найкращі слова із своїх найближчих околиць над Бугом, а також із околиць над горішнім Серетом, звідки походив його побратим Яків Головацький, добрий знатець живої мови різних говорів і діялектів, а пізніше навіть новотоночник західноукраїнської діялектології. Саме він у своїй розвідці “Розправа о язиці южнорускім і его нарічіях,” виголошенні на З’їзді руских учених в 1848 р., подав коротку синтезу південно-західної групи нарічій, що в 30-х роках ХІХ ст. становили предмет нарад поетів “Руської Трійці”. Вона показує погляди автора, які вінолосив у своєму гуртку. Вони були вихідною точкою у вирішуванні форми нової літературної мови в Галичині, а саме фонетичного принципу в правописі за сербським реформатором Вуком Караджичем, в різними відхиленнями, та з тенденцією підійти як найближче до загальноукраїнської літературної мови. Отже, Головацький підняв думку впровадити до літератури волинсько-подільське наріччя, що було близьке його рідному селу Чепелі над Серетом і мало трикмети, зближені до “українсько-переяславського наріччя Шевченка” та інших поетів з-над Дніпра. Він розрізняв три наріччя “руської мови” в Галичині і в Карпатах: 1) волинсько-подільське, від якого майже не різчиться “українське, або лучше сказавши, є то саме, що українське, лише різномова его. Оно найобширніше із всіх нарічій южноруских, бо розлягає ся по цілій южній Русі, а Галичини ино окраїки зафатило. Се нарічіє має найлучше вироблені, найдосконаліші види (форми), оно всюди одностайно образоване, що є порукою за давноту єго образовання і досконаленя, як то зауважив г-н (господин) Максимович”. Між письменниками, що писали цим наріччям, Головацький вичислює, поруч Котляревського, “Основяненка”, Артемовського, Гребінку, Метлинського (Могилу), Костварова (Галку), Шевченка, Забілу — також галицьких письменників, Шашкевича, Устияновича, Моха, Левицького (Йосифа). 2) Друге наріччя — то галицьке або наддністрянське, яким “із найновійших наших писателів також нікто не писав”, хоть “оно Шашкевичеви, Мохови, Устияновичеви родиме; бо і на-щож би роздробляти без потреби один язык, кот-

рий в складі дуже маленько розличає ся, лише вимовою деяких букв різниться, в чім одно правописане заради і до купи споїти може". До цього додає ще відомості про обшир і межі волинсько-подільського наріччя в Галичині. Отже, воно "займає в Галичині меншу половицю чортківського, около половини тернопільського, золочівського і жовківського обводів; говорят же ним около 300 тисяч народу в Галиції. В Росії (взявшися в одні всі незначні рівноріччя малоруські) бесідує ним 10,370,000, разом з тоїми буде 10,670,000, а тим самим воно є найобширніше на южній Русі". (Стор. 246, "Руська письменність"). 3) Третє наріччя — гірське, яким говорять "всі горяни від Попраду аж до вершин Бистриці і Тиси", крім "Гуцулів, котрі галицьким говорят іс декотрими відмінами".

Як бачимо, Шашкевичеву мову Головацький означив як волинсько-подільське, найближче до "українського", наріччя, а його головною особливістю вважав: "широкі самогласні, а, я, повного лосія е, о, і повне закінчення в б. пад. єд. ч. жен. рода -ю; вставочне л, н. також у в словах: був, бувши і пр."

Для порівняння наведемо ще тут особливості говірок цього району, що про них говорить найновіший дослідник українських говорів Ф. Жилко у своїй книжці: "Говори української мови", Київ, 1958. Отже, на його думку, подільська група говірок поширені на території Поділля, тобто приблизно на сході Тернопільської, в південній частині Хмельницької і Вінницької областей, у західних районах Київської, Черкаської і Кіровоградської областей, крім того, що на півночі Миколаївської і в північно-західних районах Одеської областей. Північну межу цих говірок можна встановити приблизно по лінії Підволочиське — Хмельницький — на північ від Вінниці. Західна їх межа проходить по річці Збруч (Смотрич — К.К.). При чому межа між подільськими і наддністрянськими говірками визначена досить густим пасмом ізоглос. Південно-західна межа тягнеться приблизно по ріці Дністер. (Стор. 106).

Подільські говірки мають деякі спільні риси з наддністрянськими, а разом з тим і з волинськими. (107. стор.). Фонема а після по-м'якшених приголосних, як правило, зберігається. Наприклад: дякую, зъять, жъаль, часто, шапко. Проте спостерігається перехід а в е (спорадично по окремих говірках). Напр.: дъедъко, але "в окремих випадках у ненаголошенному складі а з давнього ен (я) перейшло в і; девіть, десьть, одинацьть, двацьть... Тут: звуження о до у (укання), тверде р, тверде ц, напр., отець, хлопець; не завжди зберігається дзвінкість приголосних перед безголосими: звітти, балка, солоткий; дышка; в орудному відм. одн.: насыньом,

зъльом, житъом, ключом, — (т) чи: помогчи, лягчи, пичи; в півн. частині говірок зберігається т: він ходит, носят, водит, воно роблят, сидьят, берут; майбутн. час: буду робити і в західн. частині: буду робив. У західноподільських говірках частка съа зворотних дієслів відоокремлюється і може стояти перед дієсловом: як ся довоєде, щоб ся знато . . .

Волинські говірки або точніше південноволинські знаходяться на південні колишньої Волині. Територію цих говірок можна визначити на південнь від умовної лінії: Володимир Волинський — Луцьке — Здолбунів — Новоград Волинський — Житомир. Західна межа — річка Західний Буг. Південна межа — пасмо ізоглос, що проходить приблизно по лінії верхів'їв річок Західний Буг, Серет, Збруч, Південний Буг, тобто умовною лінією на північ від Рави Руської — Великі Мости — Бузьк — Підкамінь — Заложці — Підволочиське — Хмельницький — Вінниця.

Тут бувають у західних говірках: перехід а до е, і; укання; м'які шиплячі ч, ж, ш: дыучтьета, чесом, шынувати; безголосі: групший, беріска . . . (Стор. 113).

Також Кароль Дейна зазначує в своїй праці “Українські говори Тернопільщини” (Вроцлав, 1957, П.А.Н. по-польськи): Докладніші та основніші дослідження виказують, що наддністрянський (опільський) говір відмежований від волинського не якось одною лінією, але досить широким перехідним пасмом, що тягнеться по обох боках схематичної лінії Броди — Заложці — Збараж — Підволочиське, де скupчуються ізоглоси переважної частини східних і західних говорових новостей, що іх беремо до уваги. Ізоглоси тих явищ скupчені головно між давньою австрійсько-російською границею та лінією Олесько — Скалат, а деякі з них доходять до лінії Золочів — Озірна — Микулинці — Теребовля — Гусятин”. В тому місці своєї праці він наводить понад сім східних новостей волинського говору: -а, -цица (несецьца), -ський, -цкий, -сько, на землї, на коны, на тельяты; -ові, пекти, яй робиту, -сьа з дієсловом, протеза -го; -яний, мейі, твейі. З другого боку входять тут у зачислення також північно-східні ваяги таких новостей західних, як а до е, тверде закінчення -т, -ец, брак м'якої відміни прикметників, дорсальна паліяталізація съ, зъ, цъ, дъ; -сьмо, -сьте, -сь; -сьть до съць, втрата дзвінких у визвуці: -ови, -ом, -ou; тельетув, на польу, несе съе, дась, дасиш, буду робиту, будемо робили . . . Лінія, що біжить через середину цього накопичення ізоглос, може бути схематичною межею волинського говору. (Стор. 138).

Як бачимо, новітні дослідники цього перехідного терену між наддністрянським, волинським і подільським говорами вказують на

суміш його особливостей. Власне та суміш дала основу до введення його в нову літературну мову Галицького Відродження. В додатку обидва побратими, Шашкевич і Головацький, походили з північної частини Галичини і не допускали до введення особливостей Ясения Горішнього, Калуського повіту, звідкіля походив Іван Вагилевич. Все ж таки тут і там можна завважити в мові Шашкевича бойківські, а то й гуцульські прикмети поруч південно-східніх. Гадаємо, що ці ухили від основної лінії нової літературної мови були деякою уступкою для вдоволення третього побратима, І. Вагилевича, а може навіть для поглядів Копітара, що ставив Гомеровий синкретизм за приклад до наслідування в літературній мові.

Треба також рахуватися з діяхронічним принципом у заключенні, бо не все, що перед 130-ма роками вважалося добрим, сьогодні добре! Хоч народна мова сьогодні виявляє багатство говіркових особливостей, хоч українське суспільство досить чутливе на зберігання традиційних архаїзмів у своїй мовній діяльності, та проте, не можна забувати про історичний розвиток мовлення, що під впливом школи, преси, зв'язків з південно-східними мовлянами у воєнних та повоєнних часах має тепер змінену структуру.

Спробуємо показати читачеві Шашкевичеву мовну систему на основі зібраного матеріалу з книжки “Руська письменність”, т. III, зредагованої Юліяном Романчуком, у 1913 р. як 2. видання, із Збірника Філолог. Секції НТШ, т. 14, Михайло Возняк: “Писання Маркіяна Шашкевича”, Львів, 1912.

Шашкевич уживає таких фонетичних прикмет:

1) Постійне а, я в словах: съяткувати, съяткуют съято, розлягає, всякий, говорят, творят (Голос Галичан), я ся ю (Син люблому отцю) потішиш ся, всяка деревина, колодязь, тяжко (Підлісє), жаль (Веснівка), гіля, сердит ся, дитя, пальцями, взяв, зляк ся (в перекладах з польської мови), взяв князь, небожатка в переклади з чеської мови), судило нам ся, вершка ся дохаплюют, на дозго ся здрімало, приймут тя, оприкрасят, родити ся (Передслівє), озвиває ся, промовляє, являє ся, глянути, бридня, прилягла, придержалась, дяках, хотячи, хісновати ся (Старина), писателя, сам ся присмотрював, прославляє; але ужесают замість ужасают (Рускоє весіле —рецензія); дівчата з молодцями витрясали, саджати, прицизлялась, княгиня, промовляти, глянув, людяковав, лисиця, чагарами (Олена), приберет-ся, говорят дівчата, жаль (Бандурист), тяжкі мраки днесь лягають (Згадка)... (Тут виступають також інші прикмети: словництво, що виявляє спільнокраїнські корені та формати; ружоме ся, вживання архаїзмів: тя, -ва- наросток при дієсловах;

твірде закінчення у дієслівних формах: приймут, всувне л: дохаллюють, що характеризує південно-східний діялект).

2) Поруч правильних, загальнолітературних а, я, маємо також виймкові заступники їх е, є, рідко: і, що характеристичні для наддністрянського, надпрутського, гуцульського, а далі надсянського, надбужанського та надпріп'ятського. Тут: стрілели (для збереження рими), жите, обступлене, весілле, весілечко, волосечко, щастє (Олена), Передсліве, заране, загороде, лахмате (Русалка Дністровая), жите, горйоване, щастє (Псалми Русланові), спомагане, здоровле, жите... (Проповіді), ся розлігає, весілле (Плач Ярославин). В цьому випадку Шашкевич користувається особливостями подільсько-волинської переходідної суміші, а також, правдою дібно, граматикою О. Павловського, що навела зразок відміни імен. середнього роду, закінчених на ъ зі здвоєними приголосними: насінънъ (ять, яке читаю по-російськи як іе, -е накінці).

3) Постійне вживання твердих дієслівних закінчень: щезают, гонйт, говорят, скорит (прискорює), веселят, загрівают, тужит, явит ся... Вони збереглися в багатьох говорах досьогодні, зокрема в подільському та в полтавському.

4) Шашкевич уживає постійно твердих закінчень в іменниках чол. р. на -ец, вітрец, отец, танец, вінец, паметец... і тільки дуже виймково: наконець, гостинець. Непом'якшенні закінчення в цьому випадку знайдін сьогодні в більшості говорів.

5) Пом'якшенні ц, с, з перед губними в сполучі з і, я, Цывітка, сывіт, сывітом (Згадка, Безрідний), зывір, зывізи, сывято, але виймково: застіваю (Згадка), заспівайте (Болеслав)...

6) Суміш пом'якшених і непом'якшених прикметникових закінчень: скій і съкий, цкий і цъкий: руский, київского, райской, але: козацький, Хмельницький, руська мати, передвицький, городських (Плач Ярославин), поруч: українска, вкраїнскі, рускі, русская; руских, Підлисецька, ханській... Це вагання й сьогодні загальне, міжговорове.

7) М'яке р, але буває теж твірде: закряче (Погоня), бурянах, орють, закрічут, але: мрачка, закракав...

8) М'які ч, ш, ж поруч твердих: чasto, час, наўіть: пожедав...

9) Постійно; звін, звонят, зазвонят і дуже рідко: дэвони...

10) Діеменник на -чи, -гчи: стерегчи, втечи, печи, але -гти: двигти...

11) Архаїчна дієвідміна в зворотних дієсловах з рухомим ся: спізняв-эм, взрів-эм, заступав-эм, думав-эм собі (Олена), приіхав-эм, ізжегла-м, дівча-м обняв; мала-сь, сказала-сь, могла-м, док-есь, коли-би-сь знала, казав-би-сь, щоби-сь сывіт видів, як-есь ся спра-

вив, розвіяв-єсь (Плач Ярославнин), винен-єсть, живий-єсть, голубили-смо ся, миловали-смо ся, проходжали-смо ся, побратали-смо ся, держали-смо ся правила (Русалка Дністровая), що-сте ся позабували? (Олена), ви-съте сілью, чули-сте, прийшли-сте, босте (бо есте)... солю (Проповіді).

12) Архаїчні діємennники та дієприслівники, навіть у давальному абсолютному: посыміхаючий ся, радуючим ся тамтим і повиваючим моторич, доспівуючи пісню взрів-ем входячих... приспів з ледінями, гонячи возьмитея; не дбаючи на старих своїх попиваючих... Але Семенови не до соли було, взрівши єго, заглянувши в мене бандурку, просив мя насильно, аби-м єму заграв, заспівав-ем пісоньку, кінчивши съятим Николаєм, зустрів-ем старого Дмитра, ждаючого мене, присмотруваточись totim дивоглядам, топірцям стремлячим (Олена), сіощий, жну:ий (Переклад Св. Письма).

13) Зворотні діеслова в характеристичних формах: розвільєт-ся, розів'єт-ся, приберет-ся, несеТЬ, змиєТЬ, весь. Бувають теж виймково до рими бойківські форми: розлягат, згадат; рідко майбутній час у зложенній формі; будеш балакав, хто пити-йме воду, жити-мете; також східно-українська форма, що її вживав Шевченко: застіва (Бандурист).

14) Архаїчні прикметники й займенники: зеркало чистое, незмущенное, великое діло, літо тепленькое, румяное личко, архаїчні займенники: якое, такоє, кто, дай ми що го тепер маєш, що го видів, наганув си, ід нему, полюбив мя, всьо, который, тая, з нев, ю кохає, згомонит ти, в єй весъкий, сесю, тот, который, тая, такое слово, ід нему, в ню, в его души...

15) Деякі оригінальні форми у відміні іменників: орудованьом, услів'йом, п'рійом, житьом, ройом, мечом, то книжницьох, в безвіс'тьох, то костьох, то корчох, люденькове, мужеве (Проповіді), столітей, сторон, радость і радощи, милость, піснь велика, русков крівлев, стрілов і стрілою, з пісеньков, під полов (Бандурист), ватров, матерйою, водою, піснев, казков, гадкою, крепков, шпарков стрілою, на кони, у земли, к земли, бандуриста (наз.), к Данилови; але: князю (дав.), "Плач Ярославнин", з кухльом, по сухім ломачю, конец моїй пісни, на весілю, при огни (Олена), Отця, Отцу (Проповіді).

16) Архаїчні невідмінні: не лъзя казати (не мож), о заклятих дівицях, недоступлених про змії (через), лиш їх не годі на так великое діло (не стати), же дочули ся, о чім бесідуеш, ід нему; мовлячи, же...

17) Врешті наводимо декілька замінніших слів та словосполучок: легінь, ледіні, цюловати, цюловала, передвіщкий, зганути, ймати,

ОДНОДУМЕЦЬ “РУСЬКОЇ ТРИЙЦІ”

В 1968 минуло 150 років з дня народження українського педагога і культурно-освітнього громадського діяча, борця за інтереси народу Кобринського Й. М. Він народився в Коломії у 1818 році 28 вересня в родині учителя.

1829 р. Й. Кобринський разом із своїм молодшим братом поступає в Станіславську гімназію. Закінчивши з відзнакою 6 класів, він вчиться у Чернівцях на філософському факультеті (7-8 кл. гімназії), а через два роки (1838 р.) як кращий слухач був прийнятий до Віденського університету на богословський факультет, де посилено вивчає всесвітню історію і філософію.

В той час лише на богословських факультетах мали можливість вчитися українці. Пояснюються це тим, що семінарія давала утримання і навіть стипендію...

Ще під час навчання у Відні він підтримує поступовий рух у літературі і науці східних і західних слов'янських народів та діяльність “Руської труйці”, члени якої М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич виступали проти кріпосництва, за розвиток рідної української мови, за об'єднання галицьких українців з наддніпрянськими, за зміцнення зв'язків з представниками слов'янської культури. Вони виступали проти різних шовіністичних проявів у Галичині в поглядах на розвиток української культури і водночас підтримували дружні відносини з передовими польськими і чеськими діячами.

У Відні Й. Кобринський серед семінаристів та інтелігенції організував гурток, в якому пропагує ідеї “Руської трійці”.

яти, яв, дебелні землі, яв такоє слово говорити, полоном тяжким (збір із поля, добуток), да, кладовити, грехіт, греходу, заптів (застівав), побаритися, сановитий, враг, молойці, остижком вдарен; кравава, ворон-коню! побратимі люди, побратимий край, серце диве (чуже), сли ся придало, сли-м, і (ї), крильці, де суть, дудонь, печалило...

Треба також підкреслити, що лексика Шашкевичової мови багата на українські літературні слова, зокрема ніжні синоніми та пестливі нарости, про що оповідає згадана вище праця Василя Лева.

В 1840 році Кобринський через хворобу залишив навчання і повернувся в Галичину, в с. Микитинці Косівського району.

В Микитинцях жив протягом 1842-1846 рр. письменник і вчений Я. Ф. Головацький, висланий у це глухе село за видання першого українського літературного альманаху “Русалка Дністровая”. Я. Головацький заохочує Кобринського до збирання та вивчення пам'яток фольклору.

У 1844 році Кобринський закінчує Львівську духовну семінарію і через рік одержує парафію в с. Москалівці біля Косова.

Кобринський як просвітитель народу більше займався громадською діяльністю, ніж церковними справами. Він всюди пропагував думку, що успіху для України можна добитися лише через просвіту, моральність, ощадність, тверезість.

В той час, коли в Галичині майже не було ні українських книг, ні газет, з інтелігенції майже ніхто не говорив українською мовою, коли польська верхівка і австрійські власті здійснювали полонізацію і онімечування українського народу, культурно-просвітня діяльність Кобринського, який виступав за розвиток в Галичині української мови і літератури, як складової частини мови і літератури всього українського народу, за визнання близькості українського народу до братніх слов'янських і необхідності зв'язків між ними, мала прогресивне значення і була спрямована проти національного гноблення.

Найбільшою заслugoю Кобринського є те, що він у 1842 році видає у Львові “Буквар, новим способом уложений для домашньої науки”, а також методичний посібник до нього— “Спосіб борзо вивчити читати”. Ці видання повинні були допомагати дітям швидше вивчити українську мову. В них вперше в Західній Україні подано гражданський шрифт і запропоновано звуковий синтетичний метод навчання грамоти. Цей “Буквар” високо оцінював І. Франко, говорячи, що “...Кобринський видав красну книжечку...”.

Діяльність Кобринського була багатогранною. Слідом за польськими вченими він написав у Москалівці і видав першу українську господарську книжку “Гній—золото” і роздавав її даром селянам, щоб вони краще могли обробляти землю і добиватись більших врожаїв. Це був тоді перший агрономічний посібник для селян українською мовою.

Коли у Львові 19-26 жовтня 1848 року проходив “Собор учених руських”, Кобринський бере у ньому активну участь, підтримує діяльність Львівської Головної Руської Ради—політичної української організації проавстрійського напрямку, що добивалася по-

БІБЛІОГРАФІЯ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Завдання, в якому кожний може помогти своїм вкладом

На іншому місці цього числа поміщена вістка про книжку, яка вийшла в УССР та яка пробує охопити бібліографію до Маркіяна Шашкевича, тобто віднотувати позмозі все те, що досі з'явилося друком про цю Велику Постать нашого національного відродження. Хоч книжка має більш 130 сторінок і хоч видана в державі, що вмовляє в нас свою українську "суверенність", літературознавець Михайло Мольнар з ЧСР стверджує великі її недостачі, аж до того, що вмовляє це "зібрана" бібліографія, але ніяк бібліографія М. Шашкевича в науковому й повному того слова значенні. Воно зрештою і не може бути інакше: Наука у совєтській сфері, як і все

ділу Галичини на східноукраїнську і західнопольську, викладання в школах української мови.

В 1850 році Кобринський переїздить до Мишина, де теж активно працює над піднесенням матеріального і культурного рівня селян, дбає про інтереси громади.

Кобринський дбає, щоб землю купляли і цим самим покращували свій добробут. Він був ініціатором заснування народних читалень, шпихлірів, позичкових кас. В 1862 році Кобринський разом з директором Коломийської гімназії Федором Білоусом засновує бурсу і матеріально допомагає гімназистам. Щотижня доставляє їм продукти, зібрані у селян,—щоб не голодували і добре вчилися.

15 березня 1892 року Кобринський надрукував відозву про потребу побудови в Коломиї "Народного Дому" і для цієї мети заохочує селян із сіл Лючі, Шешор, Печеніжина та інших возити будівельний матеріал та збирає у них на будівництво гроші. Сам Кобринський дав на спорудження "Народного Дому" 1000 злотих ринських, а 700 злотих ринських зібрал від своєї родини.

Й. Кобринський був високо освіченою людиною. Крім української, він знав німецьку, російську, сербо-хорватську, чеську і деякою мірою французьку та італійську мови.

Помер Й. М. Кобринський 27 березня 1901 року на 83 році життя і похований в с. Мишині.

П. Арсенич

інше, підчинена сильним політичним обеженням і від них хорі всі т. зв. “наукові” видання ССР, дарма, що нагромаджений у них фактаж та дані, як у випадку з бібліографією М. Шашкевича, свою вартість мають. Ці твори — раніше причинки та джерела до справжніх творів, — теж і до справжньої бібліографії М. Шашкевича.

З такого погляду, — оправданого, коли мати на увазі сучасну дійсність в Україні та в українській діаспорі по світі, — всі дослідники, популяризатори, поклонники і прихильники М. Шашкевича мають обов’язок спричинюватись до того, щоб усі можливі та знайдені чи випадково попали їм вістки до біографії, творчості, досліду, святкувань і нотаток про М. Шашкевича віднотовувати та промадити їх в одному місці, — що ж краще надається для цього, як не Заповідник-Інститут М. Шашкевича у Вінниці, який і був створений та який діє для постійного обсліду й утримування живим культу Пробудителя Галицької Волости? Що ж більш відповідне для цього, як “Шашкевичія”, — журнал, присвячений згаданим справам та в якому, — як от і в цьому числі, — появилася вже неодна цікава розвідка, згадка, вістка, фотографія чи тільки кілька-рядкова новинка з цієї ділянки?

І знову: Як цікаво згадує ред. Б. Гошовський у своєму листі про дві публікації, видані в 1937 році у Львові з нагоди 100-річчя смерті Маркіяна та які мабуть таки тяжко знайти цілими! Як цікаво довідатись з листа О. Косіковського про великий портрет М. Шашкевича в бабинці церкви в Нестаничах радехівського повіту, що в них Боян Галицького Відродження був два роки священиком! А таких вістою, — досі невідомих і покищо нерозкритих, — напевно вельми багато.

І саме для цього вводимо з цим числом “Шашкевичія” відділ “Бібліографія Маркіяна Шашкевича” — і до нії вписуємо, на зразок інших, такі бібліографічні дані, що попали нам випадково під олівець при перегляді ріжких книжок та журналів в часі останнього пів року:

1. В “Народному ілюстрованому Календарі Канадійського Фармера на рік звичайний 1937” (ювілейний рік “Русалки Дністрової” М. Шашкевича!), що вийшов у Вінниці, знаходимо на сторінці 144 ще один твір в шану Маркіяна, на цей раз поезію Сильвестра Калинця, — українського письменника з Бразилії, — під заголовком “До Маркіяна Шашкевича”. Вірш скромний і змістом, має 11 чотири-рядкових строф і є додатковим доказом, як творці українського мистецького слова віддавали шану Тому, що за відданість рідній мові і за місце для неї серед мов світу віддав усе, до життя виключно.

2. У зв'язку з Ювілейним Роком “Русалки Дністрової” має статути, як читаємо в 9 числі бразилійської “Праці” з 6 березня 1936, Пам'ятник Маркіяна Шашкевича на американському континенті, а саме у Стемфорді в ЗСА. Пам'ятник мав створити з граніту славетний Олександр Архипенко і, як писала “Праця”, з різних сторін почали бути напливати датки на його побудову. Цікаво, чи зможе нам хто точніше подати подробиці про цей плян Пам'ятника Маркіянові, бо досі ми не зустрічали згадки про нього.

3. Відзначування 100-річчя “Русалки Дністрової” в 1937 відбувалося в Волості Маркіяна Шашкевича величавими, — в повному значенні цього слова, — Ювілейними Концертами і про кілька з них знайшли ми точніші дані в річнику львівського журналу “Української Музики” з 1937 року. З рецензії на такий концерт у Львові, піра композитора Василя Барвінського, довідуємося, що він відбувався заходом відомого хору Львівський Боян у залі Великого Театру 18 квітня 1937 та що головним солістом концерту був тенор Михайло Голинський, який відслівав “Веснівку” муз. Матюка та “Розпуку” муз. С. Людкевича (“Українська Музика” ч. 3 з 1937). Величавий “Концерт у 100-ліття Русалки Дністрової” відбувся теж у Станиславові 9 травня 1937 заходом Кружка Рідної Школи, — в ньому брали участь станиславівські Хор Боян і чоловічий Хор “Думка” та, як соліст концерту, Михайло Голинський (акомпаніювала йому С. Крижанівська) з тими самими точками, що й у Львові. Того ж дня 9 травня 1937 перед поулднем відбувалася у Станиславові ще й Академія в честь М. Шашкевича під голим небом з участию злучених хорів з довкoliишніх сіл та оркестри ремісничої молоді станиславівської “Зорі” (“Українська Музика” ч. 4 з 1937). Не від речі буде відзначити, що з Станиславовом у відзначуванні 100-річчя “Русалки Дністрової” ледве чи міг ще хто в той час конкурувати, бо ж у згаданому вже з чиселі “Музики” в рубриці “Дописи з краю” маємо вістку про концерт, який у честь свого Патрона влаштувала “Вселюдна Школа “Рідної Школи” ім. М. Шашкевича” у Станиславові, на якому низку пісень виконав дитячий хор під орудою вчительки п-ні С. Курієць, а в ч. 6-7 “УМузики” з того ж року є ще коротка вістка про Концерт у 100-річчя “Русалки Дністрової”, влаштований станиславівською Дівочою Гімназією Рідної Школи. І дивуйтеся, що молодь з таких шкіл була потім справжньою українською молоддю!

4. Львів і Станиславів мабуть не були одинокі, бо про Ювілейний Шашкевичівський Концерт у Яворові 10 червня 1937 з участию мішаного Хору під батутою д-ра В. Неділка та чоловічого під дир. Степана Левицького, а теж з окремим скрипковим сольом у Про-

грамі (не подано — чиє) довідуємося теж із 5-6 числа львівської "Української музики" за 1937 (ст. 81).

5. Того ж ювілейного року відбулося традиційне Свято на Білій Горі, що на ній стоїть Хрест Маркіяна Шашкевича, в неділю 1 серпня, 1937. Мабуть усі українські часописи мали більші і точніші описи цього Свята Галицької України, коли писали про це й українські часописи Канади і Америки. Нам попав опис, поміщений в 11 числі, за листопад 1937, йорктонаського "Голосу Спасителя". Білу Гору, читаємо в цьому місячнику, вікрыло більш 35,000 народу, біля тріумфальної брами на Білу Гору вітало численне духовенство єпископа Никиту Будку, що й відправив у стіл Маркіянового Хреста Архиєрейську Службу Божу. Після Євангелії патріотичну проповідь мав відомий зі своїх промов о. Лиско з Сасова і його проповідь журнал "Голос Спасителя" у згаданому ж числі приніс окремо під заголовком "Народ фронтом до віри", бо таке і було гасло слова о. Лиска. Крім цього під кінець Літургії сам єпископ Никита Будка мав ще свою проповідь про Великого Маркіяна.

6. Не так спокійно і вроочисто відбулося Свято на Білій Горі рік раніше, — в 1936. Це був рік особливої напасливоosti галицьких комуністів, що по всій Західній Україні почали провокаційні виступи, часто з кривавими наслідками, проти організованого українського життя і його виявів. Зорганізований гурт таких комуністів з нашого брата та жидів пробував перебивати 1936 року вже під час Богослуження під Хрестом Маркіяна, і тільки святість відправи стримувала тисячні маси прочан від реакції. Коли ж паломники сходили з гори і комуністи, станувши в одному місці групою, почали до обурених учасників Свята یрити "Ганьба!" — чаша перехилилася: молодь кинулася на агентів та провокаторів і в бійці, що розтяглалася по великому про сторі та в якій комуністів просто "зметено", впали і трупами двох комуністів, — українець Шолопата і жид Люкс. Відгомін цієї прикрої події, яка на майбутнє спинила всякі подібні комуністичні "пописи" відбився аж заокеаном і вістку-пригадку про неї знайшли ми у бразилійській "Праці" ч. 34 з 14 вересня 1936.

Таких бібліографічних даних (і подібних!) є в нас ще добрий десятак, але ми збережемо їх до чергового числа "Шашкевичіяни", а наших Читачів просимо доповнювати цей реєстр своїми подібними фактами та даними.

А. Курдилик.

РЕЦЕНЗІЇ

М. ШАШКЕВИЧ, І. ВАГИЛЕВИЧ, Я. ГОЛОВАЦЬКИЙ. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК. СКЛАЛИ М. П. ГУМЕНЮК і Є. Є. КРАВЧЕНКО. РЕДАКТОР Г. Ю. ГЕРБІЛЬСЬКИЙ. ЛЬВІВ, 1962 р., стор. 132.

Львівська бібліотека АН УРСР останнім часом усе виразніше стає важливим бібліографічним центром, який привертає увагу кожного, хто цікавиться культурним, літературним і загалом історичним минулим західноукраїнських земель. Її заходами вже вийшов і ряд бібліографічних покажчиків, правда, не завжди повних, а все ж таки небезінтересних і для широкого кола читачів і для вузької сім'ї літературознавців та істориків. І це природно, адже без таких бібліографій в наш час неможливо серйозно говорити про прогрес в гуманітарних науках. Не маючи до послуг такого підручного матеріялю, дослідник часто марно витрачає багато енергії й часу, виконуючи по-суті працю бібліографа. Однак ще зовсім недавно справі створення бібліографій присвячувалася мінімальна увага, і тому ми тепер особливо радісно відносимося до праці кожного бібліографічного осередку, який робить неоцінену послугу культурному читачеві.

Рецензований покажчик вийшов з нагоди 150-річчя з дня народження М. Шашкевича. І тому цілком закономірно, що він присвячений гуртку "Руської трійці", яка мала таке велике значення в історії української культури. Після передмови та короткого нарису про "трійцю" А. Халімончука, в окремих розділах покажчика вміщено бібліографічні дані про літературу, що стосується Галичини першої половини XIX ст., загальної діяльності "Руської трійці", її інтернаціональних зв'язків тощо. Три основні розділи присвячено Шашкевичу, Вагилевичу, Головацькому, про що писала Й. Олена Рудловчак в "Дуклі". Спочатку подаються основні дати життя і творчості кожного з них, потім — дані про видання їхніх творів в оригіналі і в перекладах та згадується література про них. До книги додано відповідні покажчики. На жаль, у ній бракують дані про наявні рукописи згаданих діячів.

Упорядники у вступі заявляють, що вони не претендують на вичерпність, а проте охоплюють переважну більшість матеріалу (від 30-х років XIX ст. до 1960 р.). Звичайно, вичерпна бібліографія з будь-якого питання часто буває вичерпною лише умовно. Проте, максимальна повнота — елементарна вимога, яка ставиться перед кожною науковою бібліографією. Без неї такий покажчик втрачає для дослідника свій сенс, стає "вибраною" бібліографією і як така не може ілюструвати діялектичний розвиток, а часто й боротьбу протилежних поглядів на дане питання і стає лише джерелом першо-ліпшої інформації для цікавого читача, а не підручного матеріалу для грунтованої дослідницької праці фахівців.

Наскільки ми мали змогу переконатися, упорядники представили громадськості невичерпну бібліографію, і питання створення повної бібліографії літератури про гурток "Руська, трійка" залишається відкритим. Цим зауваженням нам не хотілось би знецінювати їхню справді велику працю, яка коштувала їм багатьох зусиль. Як перша спроба бібліографія і в такому вигляді до повної міри.

Звернімо увагу хоча б на чеський матеріал. Вагилевич і Головацький, як відомо, деякі з перших своїх статей публікували на сторінках чеської преси. Мабуть, через недогляд з рецензованої бібліографії випало п'ять відомих праць Я. Головацького, що були в 1841-1856 роках опубліковані в Чехії (див. "Славіца в чеське ржечі", Прага, 1955). Подаючи відомості про чеські зв'язки "Руської трійці", упорядники обмежуються лише даними із збірника "З історії чехословацько-українських зв'язків" (Братіслава, 1959 р.). А втім, існує також ряд праць І. Горака, Фр. Тіхого, Ф. Вольмана, З. Гаєка, В. Жідлицького, В. Гостічки та ін., в яких вони торкаються цього питання. На жаль, упорядники не використали журнали "Славія", "Словански пржеглед" (з останнього подано лише одну точку), чеських енциклопедичних словників тощо, в яких також знаходимо відповідні матеріали. Ці пропуски наводять нас на думку, що в Чехословаччині варто було б видати бібліографію чехословацької україністики. Така бібліографія, як відно, була б корисною і на Україні *).

На закінчення ще раз хочеться підкреслити, що в даному бібліографічному

*). Коли писалася ця рецензія, на книгарських полицях не було ще "Науково-Бібліографічного Збірка—Століття років чесько-українських літературних зв'язків 1814-1964" (478 сторінок друку), який з'явився при кінці 1968 року в

покажчику бракує не лише багатьох матеріалів із зарубіжних джерел. Український матеріал тут також неповний. І саме тому книгу доводиться розінювати як заявку на більш грунтовну і по можливості вичерпну бібліографію літератури про гурток "Руської трійці".

Михайло Мольнар.

Празі в Інституті мов і літератур Чехословацької Академії Наук під редакцією відомогоченого д-ра Ореста Зілинського. Згадати б тільки, що в працях цього збірника взяли участь 15 українських і чеських учених. Збірник появився з нагоди 6-го Міжнародного з'їзду славістів у Празі. Поява цього цінного збірника тільки заохочує, щоб шашкевиччану та публікації побратимів Шашкевича серед чехословацької літератури зглибити та опрацювати окремо. Сподіємось, що в цьому нам допоможуть україністи-літератори ЧСР. Редакція.

ЗЛОЖИЛИ ПОЖЕРТВИ НА "ШАШКЕВИЧІЯНУ"

10.00 дол.: Т. Климчак (Верноч),
д-р Т. Ваньо (Торонто), Олекса Ко-
сіковський (Віндзор).

9.00 дол.: о. Ярослав Федунік (Ед-
монтон).

6.00 дол.: С. Рогатинський, о. І. Ле-
бедович.

5.00 дол.: мгр. Григорій Порохієнкі,
д-р М. Небелюк, д-р Зоя Плітас, М.
Бережнищкий, Кіндрат Плохий, Григо-
рій Лех, Роман Кальба, Василь Цап,
М. Арсеніч, Еміл'я Прийтківська, Д.
Негріч, проф. Михайло Шашкевич.

4.00 дол.: о. З. Бачинський, С. Кле-
парчук, П. Ковалюк, д-р Петро Ісаїв,
о. Антін Пакош, Степан Кікта.

3.00 дол.: о. Любомир Рамач, о. Ан-
дрій Хлистун, д-р М. Гладищевський,
д-р М. Марунчак, Іван Дутка, о. Ва-
силь Чопей.

2.00 дол.: проф. Іван Тесля, о. Ми-
хайло Оленьчук, о. Марко Стек, Дмит-
ро Колішка, о. Лютослав Куссій.

Щире спасибі всім! Не відмовте і
Ви своєї жертви гідному д'лу на по-
шану Великого Маок'яча!

З НАДІСЛАНИХ ЛИСТІВ

Богдан Гошовський, Кіченер, Онтаріо:
Нове число Шашкевиччані дістав—дякую. Передрук Устияновича "Згадка за
Маркіана" без сумніву доцільний, як документ.

При цій нагоді вважаю доцільним сказати, що в бібліографії Шашкевиччані, зокрема в проф. С. Шаха я ніде не зустрічав досі двох позицій, які все ж треба б відмічувати. Саме у 100-ліття появи "Русалки" Т-во ім. М. Шашкевича, в Золочеві видало ювілейну книжку, формату великої вісімки під назвою, як пригадую, "У 100-ліття "Русалки Дністрової", об'єму мабуть 64 сторінки. Цю книжку продавало Т-во масово на Білій Горі в часі ювілейного свята Шашкевича на Білій Горі влітку 1937 року. Змісту докладно не пригадую, дарма, що самий був її редактором, але знаю, що була поема Романа Завадовіча про Шашкевича (і була добра), була стаття д-ра Миколи Андrusяка, була і моя стаття, радше "поезія в прозі" про два хрести—один на Білій Горі, другий на могилі Шевченка в Каневі—як Маркіяновий хрест зорить у далеч—ген до Канева... Були і інші матеріали, але, на жаль, не пригадую. Віньєтку до цієї книжки робив Мирон Левицький—Маркіяновий хрест-пам'ятник, з одного боку—стрілецька могила (яка й була там—в ній поховані вояки УГА, які загинули в боях з поляками), а з другого боку пам'ятника—постать стрільця в мазепинці—наче з'ява—наче встав з могили. Книжка була друкована у Львові в друкарні Ставропі-
гійського Інституту—тоді у винаймі Тиктора.

Чи десь це видання збереглося—досі ніде не попав на слід. Хіба десь у Галичині. Була вона в бібліотеці НТШ у Львові, але большевики вилучили її до "спец-фонду", як інформував мене покійний Володимир Дорошенко, коли я питав за нею в бібліотеці в часі німецької окупації. Крім того вийшла у Львові ще одна брошюра теж у 100-ліття "Русалки" формату 16-ки, сторін мабуть 32, а видала її фірма "Мемор", основана у Львові 1937 р., а яка почала масову продукцію пам'яткових таблиць в честь поляглих борців за волю України, в честь Шашкевича і т.п. Таблиці були металеві, або цементові. Багато сіл замовляло таблиці в честь своїх поляглих героїв з даного села, бо на таблицях були імена і прізвища поляглих. Таблиці вмруювали в церквах. Таблиці в честь Шашкевича були переважно цементові, гарний орнамент у кольорах. Отож ця фірма для пропаганди культу Шашкевича і для поширення звичаю вмруювати таблиці видала брошюру, де й було поміщене фото такої таблиці в честь Шашкевича. Назви брошюри напевно не пригадую, але мабуть "Поклін Маркіянові Шашкевичеві!". Написав я її на замовлення фірми "Мемор" і провів теж справу видання. Вона була передана теж до бібліотеки НТШ у Львові, але теж була вилучена большевиками до спец-фонду і тому не міг віднайти її за німецької окупації в бібліотеці. Жаль, що за одною і другою книжкою не зробив солідних розшукувачів за німецької окупації—напевно був би їх тоді віднайдений. А так —тепер ледве чи вони десь збереглися...".

